

Ece Berfin Ergezer¹
Araştırmacı

DEĞERLENDİRME NOTU

DÜNYADAN İKLİM YÖNETİŞİMİ ÖRNEKLERİ VE POTANSİYEL TÜRKİYE MODELİ

İklim değişikliği, günümüzde gezegenimizin karşı karşıya olduğu en önemli sınamalardan biri olarak karşımıza çıkmakta. Bu mesele, yalnızca çevresel bir kriz olmanın ötesinde, ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda da derin etkiler yaratan çok boyutlu bir tehdit olarak tanımlanabilir. İklim krizi, küresel ısınma ve deniz seviyelerinin yükselmesi gibi somut çevresel risklerin yanı sıra, iklim göçü gibi demografik değişimlere ve uluslararası güvenlikte artan risklere zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliği ile etkin bir mücadele yürütmek, sadece çevresel düzenlemeleri hayata geçirmekle sınırlı kalmamalı; sürdürülebilir kalkınma, sosyal adalet ve ekonomik dönüşüm gibi temel unsurları kapsayan bütüncül bir yaklaşımı da gerektirmektedir.

Bu bağlamda, iklim yönetişi kavramı, çok paydaşlı bir yapı içinde, kamu kurumları, özel sektör, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve bireyleri içeren bir süreç olarak ele alınmalıdır. Ancak, etkin bir iklim yönetişiminin oluşturulması, sadece katılımcı yapıların geliştirilmesi ile değil, aynı zamanda doğru stratejilerin belirlenmesi ve bu stratejilerin etkili bir şekilde uygulanması ile mümkündür.

Uluslararası İklim Yönetişimi Modelleri

Avrupa Birliği: Çok Katmanlı ve Entegre Yönetişim Modeli

Avrupa Birliği (AB), iklim politikaları konusunda küresel çapta öncü bir rol üstlenmiş olup, bütünleşik ve çok katmanlı bir yönetim modeli benimsemiştir. AB'nin bu başarısı, iklim değişikliği ile mücadeleye yönelik stratejik bir çerçeve geliştirmiş olmasında yatmaktadır.

Avrupa İklim Kanunu, karbon nötr bir AB hedefini yasal olarak bağlayıcı hale getirmiş ve üye ülkeler için ortak bir çerçeve oluşturmuştur. Yasa, Avrupa Yeşil Mutabakatı'nda belirlenen

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1471/Ece+Berfin+Ergezer>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazarına aittir. TEPAV'in resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Avrupa ekonomisi ve toplumunun 2050 yılına kadar iklim nötr hale gelmesi hedefine yasal bir temel sağlarken, 1990 seviyelerine kıyasla 2030 yılına kadar net sera gazı emisyonlarını en az %55 oranında azaltmayı hedefleyen ara bir hedef de içermektedir. Bu yasa, tüm AB politikalarının bu hedefe katkıda bulunmasını ve ekonomi ile toplumun tüm sektörlerinin bu süreçte sorumluluk üstlenmesini amaçlamaktadır.

Bu hedeflere ulaşılmasında, Avrupa Komisyonu bünyesindeki *İklim Eylemi Genel Müdürlüğü* (DG CLIMA) kilit bir rol oynamaktadır. DG CLIMA, AB'nin iklim politikalarının oluşturulması, uygulanması ve takibi konularında merkezi bir koordinasyon görevi üstlenmektedir. Genel Müdürlük, Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde, üye devletlerin iklim hedeflerine uyumunu denetleyerek, sera gazı emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının teşvik edilmesi ve yeşil ekonomiye geçişin hızlandırılması için stratejik önlemler geliştirir.

Ayrıca, DG CLIMA, AB'nin uluslararası iklim müzakerelerinde etkin bir şekilde temsil edilmesini sağlar ve küresel çapta iklim liderliği rolünü pekiştirir. Bu bağlamda, Avrupa İklim Kanunu'nun hedefleri doğrultusunda, üye ülkelerin taahhütlerinin izlenmesi ve iklim politikalarının hayata geçirilmesi süreçlerini yönlendirir. Bu bütüncül yaklaşımla, DG CLIMA, Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği ile mücadelede örnek bir model oluşturmasını ve sürdürülebilir bir geleceğe yönelik kararlılığını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Fransa: Ulusal ve Yerel Aktörlerin Katılımı

Fransa, iklim yönetişiminde merkeziyetçi bir model yerine, çok paydaşlı ve katılımcı bir yaklaşımı benimsemiştir. Bu doğrultuda en öne çıkan Yüksek İklim Konseyi (HCC), Fransa'nın iklim politikalarının izlenmesi ve değerlendirilmesinde kritik bir rol üstlenir. İklim, ekonomi, tarım ve enerji dönüşümü gibi alanlarda uzmanlardan oluşan HCC, hükümete sunduğu tavsiyelerle Fransa'nın uzun vadeli iklim hedeflerine uygun politikalar geliştirilmesine katkı sağlar. Konsey, her yıl Fransa'nın sera gazı emisyonlarını azaltma hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığını ve alınan önlemlerin etkinliğini değerlendiren raporlar yayımlar; beş yılda bir ise ülkenin düşük karbon stratejisini ve emisyon azaltma planlarını kapsamlı şekilde gözden geçirir.

Bu değerlendirmelerde sosyo-ekonomik etkiler, ulusal egemenlik meseleleri ve çevresel sonuçlar dikkate alınır. Ayrıca, HCC'nin raporları kamuya açık olarak yayımlanır ve bilimsel verilere dayalı şeffaf bir perspektif sunar. Konsey, Fransa'nın iklim değişikliği politikalarına yön vermeyi, uyum önlemlerini entegre etmeyi, paydaşlar arası iş birliğini güçlendirmeyi ve uluslararası düzeyde iş birliğini geliştirmeyi amaçlar. Böylece, Fransa'nın ulusal ve küresel iklim hedeflerine ulaşmasına yönelik bütüncül bir yönetim modeli sunmayı hedefler.

İspanya: Ekolojik Dönüşümde Sosyal ve Ekonomik Denge

İspanya'daki Adil Geçiş Enstitüsü (Instituto para la Transición Justa, ITJ), enerji dönüşümünün sosyal ve ekonomik etkilerini yönetmek amacıyla, Ekolojik Geçiş ve Demografik Mücadele Bakanlığı (Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico) bünyesinde kurulmuş olup, işçi sendikaları, işverenler ve yerel yönetimlerle sosyal diyalog mekanizmalarını etkin bir şekilde kullanarak geniş bir iş birliği içinde çalışmaktadır.

Enstitü, fosil yakıtların azaltılması ve yenilenebilir enerjiye geçiş sürecinde, özellikle kömür ve nükleer enerji santrallerinin kapatılmasından etkilenen bölgelerde adil geçiş politikalarının uygulanmasını ve koordinasyonunu sağlar. ITJ, bu bölgelerdeki işçilerin ve toplulukların yeniden istihdam edilmesine ve ekonomik olarak desteklenmesine yönelik çalışmaları koordine eder.

Enstitüsü'nün yapısı ve bileşenleri, çeşitli yönetim ve danışma organlarından oluşur. Enstitünün en üst düzey yöneticisi olan Başkanlık, doğrudan Ekolojik Geçiş ve Demografik Mücadele Bakanlığı'na bağlıdır. Yönetim Kurulu, ITJ'nin stratejik kararlarını denetleyen ve faaliyetlerini izleyen ana organ olarak kurulmuştur. Bu kurul, enstitünün bütçe, gelir-gider tabloları ve yıllık raporlarının onaylanmasından sorumludur. Yönetim Kurulu, Hazine, Çalışma ve Sosyal Ekonomi, Sanayi, Ticaret ve Turizm gibi çeşitli bakanlık temsilcilerinden oluşur. Ayrıca, Danışma Kurulu, ITJ'nin faaliyetlerini gözden geçirerek tavsiyelerde bulunur. Danışma Kurulu, özerk topluluklar, işçi sendikaları, işveren örgütleri ve İspanya Gençlik Konseyi temsilcilerinden oluşur.

Adil Geçiş Enstitüsü'nün görevleri arasında enerji dönüşümünün sosyal ve ekonomik etkilerini dengelemek önemli bir yer tutar. Enstitü, fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye geçiş sürecini planlamak ve yönetmek amacıyla ekolojik geçiş politikaları geliştirir. Ayrıca, kömür madenleri ve nükleer santrallerin kapatılmasından etkilenen bölgelerde ekonomik çeşitliliği teşvik etmek ve yeni iş fırsatları yaratmak için bölgesel destek sağlar. Çevresel restorasyon kapsamında ise, kapatılan maden alanlarının çevresel rehabilitasyonunu gerçekleştirme çalışmalarını üstlenir. Bununla birlikte, sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliğine uyum sağlamak için politikalar geliştirmekte, biyolojik çeşitliliği koruma ve su kaynaklarını yönetme gibi doğal kaynakların korunması alanlarında da aktif olarak faaliyet göstermektedir.

Ekolojik Geçiş ve Demografik Mücadele Bakanlığı bünyesinde yer alan ITJ, adil ve kapsayıcı bir dönüşüm sağlamak amacıyla işçi sendikaları, işverenler ve yerel yönetimlerle sosyal diyalog mekanizmalarını etkin bir şekilde kullanarak geniş bir iş birliği içinde çalışmaktadır.

Almanya: Enerji Dönüşümü ve Yapısal Reformlar

Almanya'da Ekonomik İşler ve İklim Eylemleri Federal Bakanlığı (Federal Ministry for Economic Affairs and Climate Action) BMWK, ülkenin iklim ve enerji politikalarında kilit bir rol oynamaktadır. Bakanlık, ekonomik kalkınma stratejileri ile iklim koruma hedeflerini entegre ederek enerji dönüşümünü destekler ve sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik politikalar geliştirir. Bu kapsamda, BMWK, enerji güvenliğini sağlamak ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla enerji politikalarını şekillendirir ve yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, enerji verimliliğinin artırılması ile sanayide düşük karbon teknolojilerinin teşvik edilmesi gibi konularda merkezi bir rol oynar.

İklim politikalarının tutarlı bir şekilde uygulanması için diğer bakanlıklarla, özellikle Çevre, Doğa Koruma, Nükleer Güvenlik ve Tüketici Koruma Bakanlığı (BMUV) ile yakın iş birliği içinde çalışarak koordinasyonu sağlar. Ayrıca BMWK, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarıyla sürekli diyalog halinde olup, iş dünyası, enerji sektörü temsilcileri ve çevre örgütleriyle istişarelerde bulunarak kapsayıcı ve dengeli politikalar geliştirmeye özen gösterir. Bakanlık, Almanya'nın iklim hedeflerini AB ve uluslararası düzeydeki taahhütlerle uyumlu hale getirmek için çalışırken, uluslararası iklim müzakerelerinde aktif rol oynar. Tüm bu görevleriyle BMWK, Almanya'nın iklim değişikliği ile mücadele çabalarında kilit bir aktör olarak öne çıkmaktadır.

ABD: Federal Koordinasyon ve Çevresel Adalet Politikaları

Beyaz Saray Yerel İklim Politikası Ofisi, Başkan'ın ulusal iklim gündemini uygulamak ve iklim krizine karşı bütüncül bir yaklaşım geliştirmekle sorumludur. Sürdürülebilir bir ekonomiye geçişi desteklerken, çevresel adaletin sağlanması ve iyi ücretli istihdam olanakları yaratılması da

öncelikleri arasındadır. Ofis, iklim politikalarının oluşturulmasına katkı sunarak Başkan'a tutarlı tavsiyeler verir ve bu politikaların hayata geçirilmesini izler.

İklim Politikası Ofisi, federal eylemleri koordine etmek için Ulusal İklim Görev Gücü'ne destek sağlar. Bu kapsamda, iklim kirliliğinin azaltılması, iklim etkilerine karşı direnç geliştirilmesi, doğal kaynakların korunması, halk sağlığı ve biyoçeşitliliğin desteklenmesi gibi konulara odaklanır. Görev Gücü, federal kurumlar arasında işbirliğini teşvik ederek bu alanlarda etkili adımlar atılmasına yardımcı olur.

Ulusal İklim Görev Gücü, federal hükümetin tüm birimlerini iklim değişikliğiyle mücadele amacıyla bir araya getirir. Görev Gücü, 21 federal kurumun liderlerinden ve Beyaz Saray yetkililerinden oluşur. Bunlar: Ulusal İklim Danışmanı (Başkan), Hazine Bakanı, Savunma Bakanı, Adalet Bakanı, İçişleri Bakanı, Tarım Bakanı, Ticaret Bakanı, Eğitim Bakanı, Çalışma Bakanı, Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanı, Konut ve Kentsel Gelişim Bakanı, Ulaştırma Bakanı, Enerji Bakanı, İç Güvenlik Bakanı, Genel Hizmetler İdaresi Yöneticisi, AmeriCorps CEO'su, Çevre Kalitesi Konseyi Başkanı, Çevre Koruma Ajansı Direktörü, Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) Direktörü, Küçük İşletmeler İdaresi Direktörü, Yönetim ve Bütçe Ofisi Direktörü, Bilim ve Teknoloji Politikası Ofisi Direktörü, İç Politika için Başkan Yardımcısı, Ulusal Güvenlik İşleri için Başkan Yardımcısı, İç Güvenlik ve Terörle Mücadele için Başkan Yardımcısı, Ekonomi Politikası için Başkan Yardımcısı.

Görev gücü, Başkan'ın iklim gündemini uygulayarak sera gazı emisyonlarını azaltmak, dayanıklılığı artırmak ve çevresel adaleti geliştirmek için çalışır. Emisyonların azaltılması, temiz enerji kullanımı ve karbon nötrlüğüne ulaşılması konularında stratejiler geliştirir.

Federal kurumlar arasında işbirliğini teşvik eden Görev Gücü, tarım, ulaşım ve sanayi gibi sektörlerde temiz enerji yatırımlarını destekler ve iklim direncini güçlendirmeyi amaçlar. Bu eşgüdümlü yaklaşım, federal politikaların entegrasyonunu ve etkinliğini artırmayı hedefler. Görev Gücü ayrıca, kuraklık yönetimi ve metan emisyonlarının azaltılması gibi alanlara odaklanan çalışma grupları oluşturarak iklim politikalarının tutarlı şekilde uygulanmasına katkıda bulunur.

Türkiye'de İklim Yönetişimi

Türkiye, 2021 yılında Paris Anlaşması'nı onaylayarak 2053 yılına kadar karbon nötr olma hedefini taahhüt etmiştir. Ancak bu hedefe ulaşılması, mevcut iklim yönetim yapısının önemli ölçüde güçlendirilmesini ve yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Türkiye, çevresel düzenlemeler ve yenilenebilir enerji yatırımları konusunda ilerleme kaydetmiş olsa da iklim yönetiminde kamu kurumları arasında koordinasyon eksiklikleri, paydaş katılımının sınırlı olması ve uygulama süreçlerinde karşılaşılan idari engeller gibi ciddi zorluklarla karşılaşmakta. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için kamu, özel sektör, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarını kapsayan çok paydaşlı ve kapsamlı bir yönetim modeline ihtiyaç duyulmaktadır.

Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu (YOİKK), mevcut misyonunu başarı ile tamamlamış olup, bazı revizyon ve ilavelerle iklim yönetim misyonunu üstlenebilir. Türkiye'nin iklim politikalarının koordinasyonunda merkezi bir rol oynayarak bakanlıklar arasında etkin iş birliğini teşvik edebilir ve bu alandaki eksikliklerin giderilmesine katkı sağlayabilir. Mevcut kapasitesiyle, kamu-özel sektör etkileşimini derinleştirecek, bakanlıklar arası koordinasyonu güçlendirecek ve çok sektörlü bir diyalog çerçevesi oluşturacak

mekanizmalar kurarak, iklim yönetişiminde etkin bir organ haline gelebilecek potansiyele sahiptir.

YOİKK'nin temel amacı, ulusal ve yerel düzeylerde dikey entegrasyonu sağlayarak iklim eylemlerini koordine etmek ve farklı bakanlıklar ile kurumlar arasında yatay entegrasyonu tesis ederek politika uyumunu sağlamak olarak yeniden tanımlanabilir. Bu yapı; Koordinasyon Kurulu, Yürütme Komitesi, Teknik Komiteler ve Sekretarya olmak üzere dört ana bileşenden oluşabilir. Koordinasyon Kurulu'nun, üst düzey bir bakan tarafından yönetilerek bakanlık ve iş dünyası temsilcilerinden oluşması iklim yönetişiminin şeffaf ve etkili bir biçimde yürütülmesini sağlayacaktır. Yürütme Komitesi, Teknik Komiteler arasındaki iş birliğini koordine ederek bu komitelerin etkinliğini artırırken, Teknik Komiteler karbon azaltımı, politika entegrasyonu ve uyum gibi uzmanlık gerektiren konular üzerinde çalışabilir. Sekretarya ise etkin iletişim ve süreç yönetimini sağlamakla sorumlu olacaktır.

YOİKK'in misyon ve organlarının yeniden tanımlanması, ulusal ve uluslararası düzeyde başarılı uygulamalardan esinlenerek Türkiye'nin kendi dinamiklerine uygun bir iklim yönetişim sistemi geliştirmesine olanak sağlayacaktır. Avrupa Birliği'nin çok katmanlı yönetim modeli, Fransa'nın Yüksek İklim Konseyi ve Almanya'nın enerji dönüşümü konusundaki yapısal reformları, YOİKK'nin işlevselliğini güçlendirmek için önemli referanslar sunmaktadır. Bu bağlamda, YOİKK'nin geliştirilmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasına ve iklim değişikliği ile mücadelede daha etkin sonuçlar elde edilmesine katkıda bulunacaktır.